

жається багатогранність застосування з урахуванням дидактичної мети і рівня підготовки школярів. Використання дидактичних ігор є важливим методом інтенсифікації навчальної діяльності учнів, сприяє створення пізнавального мотиву, посилює увагу до змісту матеріалу та працездатності школярів, почуття відповідальності за успіхи у навчанні всього колективу класу та кожного учня зокрема.

У дидактичних іграх виробляється автоматизм дії, серйозне ставлення до предмета, реалізуються дії, змагання, самоврядування, виховання через колектив, творчість, відповідальність кожного за колективні дії. У процесі гри виробляється вміння логічно думати, шукати нові ідеї.

Дидактична гра – приклад універсальної діяльності, оскільки містить багато якостей інших видів діяльності. Гра допомагає розвивати допитливість, тренує пам'ять, увагу, вміння логічно мислити.

Ігри – «гімнастика розуму», тренінг з комунікабельності, вони допомагають згуртувати колектив, виховати самостійність, ініціативу. В ігровій діяльності, завдяки моменту умовності, легко виконувати основні фактори, що визначають комунікативні зв'язки.

Дидактичні ігри, з точки зору вчених-психологів, мають наступні функції: встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин; перетворення зовнішніх дій у внутрішні; усвідомлення дій; розвиток мислення; привчання до праці.

До дидактичних функцій ігор, крім того, належить формування контролю, самоконтролю, самокорекції, формування пізнавального інтересу та пізнавальної активності.

Гра, як форма навчальної діяльності, має багато конкретних проявів. Класифікація ігор, в наш час, дуже різна: рольові та ділові ігри, ігри-змагання, ситуаційно-рольові, режисерські, ігри-драматизації, рухливі ігри з вербальним компонентом, імітаційні та інші.

Отже, застосування дидактичних ігор підвищує пізнавальну активність у єдності її компонентів: пізнавальної самостійності, ініціативності, мобільності та повноти знань.

ПОГЛЯДИ О.Я.ГЕРДА НА ФОРМИ, МЕТОДИ І МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Малько Н.М. (м. Ніжин, Україна)

Основне завдання реформи школи – виховання ініціативної, творчої, самостійно мислячої особистості. У зв'язку з цим іде активний пошук нових форм і методів навчання, які б сприяли розвитку дитини, її активності, творчого потенціалу, здібностей до самостійного надбання нових знань.

Формування нової концепції середньої освіти, зміна змісту, методів і форм навчання в середній школі неможливі без урахування наявного вітчизняного педагогічного досвіду. Такий підхід необхідний, оскільки проблеми, що стоять перед сучасними викладачами природничих дисциплін, багато в чому схожі з тими, які намагалися вирішити педагоги-природники в минулі десятиріччя.

Прогресивні педагоги другої половини XIX ст. свої зусилля спрямовували на пошук ефективних методів і форм навчання. Одним із таких педагогів був Олександр Якович Герд, працями якого було покладено початок науковій методикі викладання природничих дисциплін. О.Я. Герд на перше місце ставив методи викладання, які виховують самостійність мислення, спостережливість, пізнавальний інтерес. Свої методичні погляди педагог досить глибоко підкреслював досконалим знанням учня, аналізом його психіки. Розуміючи, що методи навчання мають спиратися на закономірності засвоєння учнями нових знань і

сприяти їх активному сприйманню, він на перше місце виводив *методи усного викладу матеріалу*, особливо бесіду, яка активує увагу учнів і забезпечує високий ступінь засвоєння знань. Розуміючи бесіду як метод навчання, що передбачає запитання-відповіді, педагог писав: «Увага учнів збуджується головним чином інтересом до предмету, активністю викладання, посильною роботою і частими відповідями на запитання... Таким чином, при певній майстерності вчителя організувати клас, урок набуває характеру жвавої бесіди» [5, с.598-599].

Власна педагогічна практика показала О.Я. Герду, що знання засвоюються успішно лише в тому випадку, коли словесне пояснення вчителя спирається на *наочне сприймання* об'єкту вивчення. Наголошуючи на наочному навчанні, педагог підкреслював, що воно повинно відповідати реальному процесу дитячого пізнання. У статті «Изошрение внешних чувств» методист описав шлях пізнання дитиною предметів і явищ природи. За допомогою органів чуття дитина отримує відчуття і «враження», потім сприймання переходить у формування уявлень і понять. «За отриманими враженнями, – писав О.Я. Герд, – дитина складає уявлення про навколишні предмети, у неї поступово накопичуються знання, без яких неможливий подальший розумовий розвиток» [4, с.26].

Таким чином, проблема розвитку пізнавальних здібностей школярів ставилася й вирішувалася О.Я. Гердом ширше й правильніше, у порівнянні з іншими педагогами того часу. Визнаючи роль індукції як найпоширенішої форми мисленевого процесу, він наполягав на обов'язковому зв'язку її з дедукцією, аналогією та іншими формами мислення. «Усі реальні знання отримані людинною шляхом спостережень, порівнянь і дослідів, за допомогою висновків і узагальнень. Лише таким шляхом, а не читанням статей, можуть бути з користю передані знання нашим дітям» [6, с.87].

Визнаючи *самостійні практичні роботи* учнів необхідною умовою навчання, О.Я. Герд приділяв їх методиці великої уваги. Він указував, що самостійна діяльність учнів має бути не лише останньою ланкою процесу вивчення природних явищ. На багатьох навчальних заняттях виконання учнями практичних робіт може передувати поясненню вчителем навчального матеріалу або супроводжувати його. Найкращим початком самостійної практичної роботи учнів є *спостереження* за життям природи. «Викладання природознавства, – писав він, – повинно, по можливості, розпочатися в саду, у лісі, в полі, на болоті...У класах же діти можуть детальніше обговорювати явища, що вразили їх під час прогулянок» [3, с.56].

Природа надає вчителю багатий матеріал, який розвиває спостережливість і самостійність учнів. Потрібно лише вміло використовувати цей матеріал і організувати спостереження учнів на правильній методичній основі. Саме на це звертав увагу вчителів Олександр Якович, коли писав, що «спостереження мають бути якомога повнішими і ніколи не обмежуватись одними зовнішніми ознаками» [1. с.162].

Поряд з організацією спостережень у природі О.Я.Герд рекомендував проводити спостереження і в класах, у вигляді лабораторно-практичних занять.

Крім спостережень, О.Я. Герд рекомендував учителям давати учням *домашні завдання* у вигляді задач на визначення властивостей ґрунту, вирощування рослин у різних умовах, виявлення закономірностей утворення кристалів із розчину солей тощо.

У тісному зв'язку з проведенням спостережень О.Я. Герд розглядав і самостійну роботу учнів із *визначення мінералів, рослин і тварин*. Він вважав, що лише в старших класах можна навчати дітей систематичному визначенню об'єктів природи. При цьому підкреслював, що визначення має бути лише засобом вивчення навколишнього середовища, до пізнання тих зв'язків, які існують між органічним і неорганічним світом. О.Я. Герд писав: «Коли в дітей виник живий інтерес, тоді слід навчити їх визначати природні тіла, щоб дати їм мож-

лівість займатися самостійно. Але визначення має бути лише засобом, а не метою...» [2, с.254-255].

Велике освітнє значення надавав О.Я. Герд *екскурсіям у природу*. Він критикував учителів, які проводять навчальні екскурсії в природу без заздалегідь наміченої мети і плану, перетворюючи їх на безрезультатні прогулянки. «Екскурсії повинні бути доповненням до уроків, – писав О.Я. Герд, – на них увагу дітей потрібно звертати на те, що неможливо спостерігати в умовах школи. Екскурсія повинна показати дітям взаємне відношення царств природи, і об'єднати отриману дітьми інформацію з природничих наук у єдине ціле...» [2, с.253].

Узагальнюючи все вищесказане про погляди О.Я. Герда на методи, методичні прийоми і форми викладання природничих дисциплін, необхідно відмітити, що він відкидав хибну думку про панування одного методу викладання і наполягав на використанні різних методів, методичних прийомів і форм організації педагогічного процесу. У цьому він бачив засіб здійснення таких логічних прийомів мислення, як аналіз і синтез, узагальнення і систематизація, індукція і дедукція, які повинні вести пізнання учнів від конкретного до абстрактного, від фактів до висновків і, на кінець, до перевірки даних висновків спостереженнями і дослідженнями [7, с.162].

Методичні положення О.Я. Герда є результатом його досить багатогранної педагогічної практики, через що вони становлять інтерес навіть тепер.

Література

1. Герд О.Я. О преподавании минералогии / О.Я.Герд //Учитель.- 1866. – №5-6. – С. 157 – 163.
2. Герд О.Я. Об естественно-исторических экскурсиях / О.Я.Герд // Учитель. – 1866. – №7. – С. 251 – 255.
3. Герд О.Я. О методах преподавания описательных естественных наук / О.Я.Герд // Учитель. – 1866. – №2-3. – С. 50 – 56.
4. Герд О.Я. Изощрение внешних чувств / О.Я.Герд // Учитель. – 1866. – № 1. – С. 26 – 34.
5. Герд О.Я. Уроки минералогии / О.Я.Герд // Учитель. – 1866. – №17-18. – С. 598 – 606.
6. Герд О.Я. Основания на которых построен курс предметных уроков/А.Я. Герд// Избранные педагогические труды/ [под. ред. Б.Е. Райкова]. – М.:АПН РСФСР,1953. – С.81 – 91.
7. Федорова В.Н. Развитие методики естествознания в дореволюционной России / Федорова В.Н. – М.: Учеб.-пед. изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 434 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ-ІНТЕРНАТІ

Мироненко Л.Л. (м. Полтава, Україна)

Змінюється час, змінюються і вимоги до людини, її освіченості. Даючи базові знання учням, треба навчити їх вчитися упродовж життя, використовувати здобуті знання у практичному житті. Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, пропонувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Тому орієнтиром змісту освіти є розвиток особистості.

За словами Д.Ліхачова, вчителювання – це мистецтво, праця не менш творча, ніж праця письменника чи композитора, але більш важка і відповідальна. Вчитель звертається до душі людської не через музику, як композитор, не за допомогою фарб, як художник, а безпосередньо. Виховує особистість своїми знаннями і любов'ю, своїм ставленням до світу.